Katarina Franjo
Gordana Tkalec

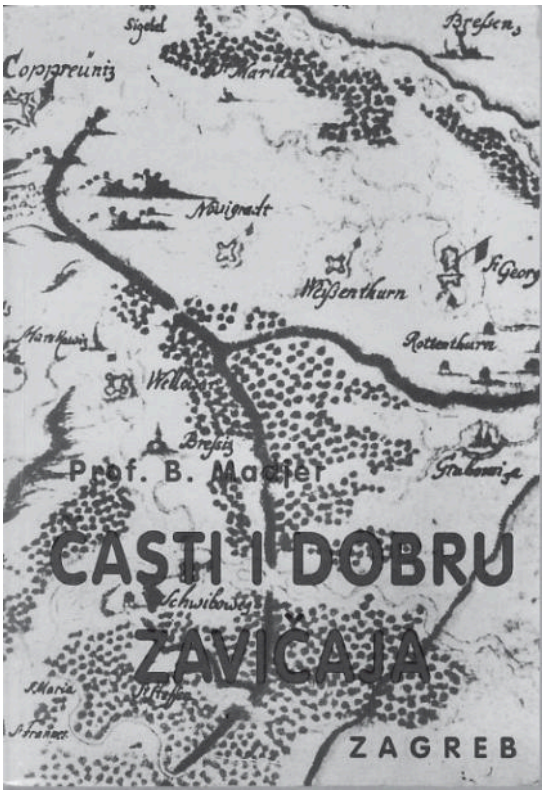
Suodnos slike i teksta u publikacijama podravske zavičajne književnosti

KLJUČNE RIJEČI:
ilustracija, slika, fotografija, tekst, intermedijalni kod, intertekstualnost, vizualna percepcija, podravska zavičajna književnost

U ovom radu govori se o suodnosu slike i teksta u podravskoj književnosti i važnosti toga suodnosa na prednjim koricama publikacija. Poseban značaj pridaje se književnicima koji su obilježili podravsku zavičajnu književnost te slikarima čije su slike, crteži i ilustracije dio vizualnoga oblikovanja publikacija, a njihovo stvaralaštvo, svojom posebnošću i njegovanjem tradicije, postaje dio zaštićene nematerijalne kulture. Postavljaju se pitanja i pokušavaju dati odgovori na to koliko oblikovna koncepcija korica utječe na čitateljsku izbornost i konačni odabir. Tumači se izbor ilustracija, slika i fotografija na publikacijama zavičajne književnosti, imaju li poruku ili ne, te se ističe važnost odabira samih vizuala kako bi se privuklo čitatelja te pokazala prepoznatljivost zavičajne obojenosti s ciljem postizanja što boljega komunikacijskoga diskursa između teksta, slike i krajnjega korisnika. Osmišljeno je i provedeno kvalitativno istraživanje s ciljem ispitivanja utjecaja oblikovanja korica podravske zavičajne književnosti na čitateljsku percepciju, u kojem se analizira što je, prema zadanim fotografijama naslovnih korica, potencijalnoga čitatelja rukovodilo u odabiru određene publikacije. Analiza se temelji na analogijskim postupcima kojima se ističe važnost podravske zemlje kao intermedijalnoga koda koji nadahnjuje i povezuje radnika i umjetnika te sudjeluje u oblikovanju podravske kulturne baštine. Njezine se sastavnice u ovom radu promatraju i analiziraju kroz odnos slike i teksta, kao i kroz njihove dodirne točke s kultnom serijom *Gruntovčani*. Istaknuta je važnost oblikovanja knjižnoga ovitka u promociji zavičajne knjige i njezina autora, pri čemu vizualno oblikovanje pridonosi prepoznatljivosti autorova stvaralaštva.

1. Uvod – o slici, tekstu i zemlji

Knjiga je skup simbola i metafora, njome vlada jezični diskurs. Odabirom vizualizacije može se taj diskurs otvoriti ili zatvoriti. *U trenutka kada je književnost po prvi puta zapisana, kada je prestala biti usmena, dakle auditivna, počeli smo je primati putem vida i ona je u svojoj biti vizualna. Knjigu, međutim, rijetko svrstavamo u vizualne medije premda ona to u svojoj srži jest. Književnost je po tome vizualna i prije nego je uistinu postala književnošću.*[1] Uredništvo određene publikacije izborom fotografije/slike/ilustracije svjesno ili nesvjesno podcrtava težište semiotičkoga značenja cijele publikacije. Ako polazimo od osnovnoga objašnjenja značenja riječi *tekst* i objašnjavamo ga kao skupinu simbola koja putem nekog medija stiže od pošiljaoca do primaoca u određenom kodu ili skupini kodova[2], možemo otvoriti diskusiju (raspravu) je li vizualno oblikovanje ovitka publikacije ustvari medij kojim određeni tekst stiže do primatelja, pri tome misleći na prednji dio tog ovitka na kojem se nalaze slike/ilustracije/fotografije. Isto tako, sam izbor fotografije, slike ili pak ilustracije na koricama privlači ili odbija čitatelja i utječe na njegov čitateljski odabir. Nije li upravo ono što se nalazi na naslovnim koricama ustvari tzv. reklama kojom autori, urednici i izdavači žele motivirati potencijalnoga čitatelja na čitanje onoga što se nalazi unutar korica? Ako je „reklama" privlačna, mogućnost za čitateljskim uzimanjem i čitanjem je to izglednija. U radu naslovljenom *Semiotički aspekti u analizi reklamnih poruka za automobile*, **Ivana Jozić piše:** *Budući da se reklamno-psihološke strategije skoro uvijek okreću k ljudskim čulima, tako one u svojim porukama koriste kombinirano slikovnu i jezičnu/govornu komponentu. Slike, odnosni slikovni iskazi, prenose cijele poruke, te brzo i uvjerljivo govore najbitnije. Zbog ovog i zbog živosti slikovno ponuđenoga iskaza slike su puno utjecajnije u procesima odlučivanja za razliku od apstraktnih predodžaba.*[3] Dalje nastavlja: *Emocionalno i ekspresivno djelovanje slika izravnije je nego kod teksta. Mnoge su slike pri recepciji povezane s emocijama, primjerice „privlačno – odbojno", a osobito je to slučaj kod onih slika na kojima su prikazana lica.*[4] Polazeći od razmišljanja da: *Slika koristi osjetilna oruđa u svom pregovaranju sa svijetom, istovremeno preoblikujući svijet terminima kao što su idea i phantasia (prvi potječe od idein, vidjeti, a drugi od phos, svjetlost)*[5], dolazi se do zanimljivoga razmatranja koje u svom radu iznose Klaus Sachs-Hombach i Eva Schürmann, a to je da: *Kod slika prema tome ne treba samo pitati što one prikazuju, nego još više, na koji način one to prikazuju, jer način prikazivanja pridonosi organizaciji polja pozivanja. Ovdje su korijeni kognitivističke estetike prema kojoj se umjetnost pojavljuje kao neki oblik znanosti* (usp. Ste-

Slika 1. Naslovni vizual knjige Časti i dobru zavičaja prof. Blaža Madjera.

1 TKALEC, Gordana: *Stilske osobitosti medijskoga jezika: medijski govor, pismo i vizualni jezik.* Koprivnica: Sveučilište Sjever, 2014., 120.
2 BEKER, Miroslav: *Semiotika književnosti.* Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, 1991., 154.
3 JOZIĆ, Ivana: *Semiotički aspekti u analizi reklamnih poruka za automobile.* // Jezikoslovlje, 14, 1, 2013., 184–185. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/103363 (20. 1. 2020.).
4 JOZIĆ, Ivana: *Semiotički aspekti u analizi reklamnih poruka za automobile.* // Jezikoslovlje, 14, 1, 2013., 176. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/103363 (20. 1. 2020.).
5 BRISKI UZELAC, Sonja: *Mit o nevinom oku i moć reprezentacije pogleda u kulturi. Ars Adriatica,* 2015., 206., Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=220372 (20. 1. 2020.).

Slika 2. Prikaz fotografija naslovnih korica Galovićevih zbirki pjesama poredanih kronološkim redoslijedom izlaženja.

inbrenner 1996).[6] U radu naslovljenom *Slika što ostaje* Leonida Kovač navodi da Jean-Luc Nancy u knjizi naslovljenoj *Podloga slike* piše *da je slika očitost nevidljivoga. Podsjeća da tvorba njemačke riječi Bild, kojom se označuje pojam slike, polazi od korijena bil što označuje golemu silu ili čudnovati znak, pa otuda i čudovišnost u slici.*[7]

Ovaj rad bavit će se upravo pitanjem koje se odnosi na to što se želi poručiti samom vizualizacijom na koricama (fotografijom/slikom/ilustracijom) određenih publikacija, tj. oblikovanjem knjižnoga ovitka, zatim drugim važnim pitanjem koje se nameće i odnosi na suodnos slike i samoga teksta, tj. kako je uravnotežena vizualno-tekstualna komunikacija. *Kod tiskane književnosti vizualnost se uvijek odnosila samo na naslovnicu, odnosno korice, i njima se pridavala važnost.*[8] Često su upravo korice te koje prosuđuju hoće li se čitatelj odvažiti na čitanje određenoga djela, a i na proučavanje cjelokupnoga autorova opusa. Analiza se temelji na analogijskim postupcima u kojima se podcrtava važnost podravske zemlje kao *intermedijalnog koda* koji pokreće, i hrani, radnika i umjetnika tvoreći bazičnu umjetnost koja čini podravsku

6 SACHS-HOMBACH, Klaus: *Znanost o slici: discipline, teme, metode.* Zagreb: Biblioteka Antibarbarus, 2006., 89.
7 KOVAČ, Leonida: *Slika što ostaje. // Radovi Instituta za povijest umjetnosti,* 37, 2013. 211–216. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/138256 (20. 1. 2020.).
8 TKALEC, Gordana: *Stilske osobitosti medijskoga jezika: medijski govor, pismo i vizualni jezik.* Koprivnica: Sveučilište Sjever, 2014., 120.

Slika 3. Prikaz fotografija naslovnih korica Miškininih zbirki pjesama poredanih kronološkim redoslijedom izlaženja.

kulturnu baštinu u ovom radu prikazanu, i analiziranu, kroz sliku i tekst te dijelom kroz kultnu seriju *Gruntovčani*. Tome u prilog, kako bi se u radu podigla još viša razina raspravljačkog diskursa te oprimjerio suodnos slika - tekst - korisnik, je osmišljena anketa koja je provedena na društvenoj mreži Facebook i u virtualnim grupama na platformi Microsoft Teams. Cilj je bio istražiti na koji način potencijalni čitatelji odabiru djela zavičajne književnosti. Kao što bilježi Ladislav Pavić u knjizi *Lacan: Imaginarna jedinstvenost subjekta nasuprot autentičnom Ja: Prije usvajanja jezika dijete je već bilo sposobno vidjeti slike oko sebe, te je njegovo najranije iskustvo bilo posredovano slikom/imagom - prije jezika dakle bila je slika ili imago, tj. prije jezika iskustvo je bilo posredovano slikom, što znači da je imaginarni registar razvojno prethodio simboličkom. Nakon usvajanja jezika međutim sve slike, kao i sva druga iskustva, moraju se „prevesti" u jezik ili barem uklopiti u simbolički poredak jezika, tj. dijalektizirati, kako taj proces naziva Fink (Fink 2009). Riječ i slika u nečemu se naime suštinski razlikuju – kao što je već i opisano, slika za razliku od riječi, tj. označitelja, ima određenu stabilnost prikaza, tj. identitetnost, jednako u vremenu kao i prostoru. Slika je dakle po svojoj prirodi značajno stabilnija od riječi, te nije podložna metonimijskom klizanju u označiteljskom lancu, barem ne u onoj mjeri u kojoj je to simbol* (Lacan 2007).[9]

Jezik kao sustav glasova i grafema koji je pohranjen unutar knjižnih publikacija nije razumljiv svim jezičnim skupinama, dok poruku koju odašilje vizualizacija na koricama, ako nije riječ o apstraktnoj umjetnosti, mogu razumjeti pripadnici govornih skupina iz različitih govornih područja. *Vizualna kultura posebno je u posljednje vrijeme u središtu zanimanja kulturne javnosti, ali i antropologije koja pokušava protumačiti snagu viđenog – doživljenoga. Uvriježena skica prenošenja poruke između pošiljatelja i primatelja postaje prejednostavna jer primatelj često biva promijenjen porukom i načinom prezentiranja poruke i stavlja se u drukčiji suodnos prema pošiljatelju.*[10] Ovdje valja svakako spomenuti što Damasio podrazumijeva pod nazivom slika on *vidi mentalne modele čija je struktura izgrađena od znakovlja (eng. tokens) svakog osjetilnog modaliteta. Slike u svim modalitetima prikazuju procese i entitete svih vrsta, konkretne i apstraktne. Ukratko, proces koji mi spoznajemo kao um kad mentalne slike postaju naše kao rezultat svijesti, jest kontinuirani tijek slika, od kojih se za mnoge pokaže da su logički povezane* (Damasio u Biti i Marot Kiš 2008: 223).[11] Na tragu i objašnjenju zapisanoga nastaju umjetnička djela, bila ona pisana ili slikana rukom, a i snimana okom kamere. Dalje nastavljaju Biti i Marot Kiš: *Opisana produkcija, razvoj i tijek slika odgovara procesu konstrukcije mapa svijeta sastavljene od niza isječaka koje nastojimo posložiti, urediti i uzajamno određenom sustavu ideja, vrijednosti i sudova koje nam sugerira kulturna sredina u kojoj obitavamo. Isječci od kojih je nastavljena naša slika svijeta odrazi su interakcija s objektima naše okoline, materijalnim ili*

9 PAVIĆ, Ladislav: *Lacan: Imaginarna jedinstvenost subjekta nasuprot autentičnom Ja.* Zagreb: Školska knjiga, 2017., 112.

10 TKALEC, Gordana: *Stilske osobitosti medijskoga jezika: medijski govor, pismo i vizualni jezik.* Koprivnica: Sveučilište Sjever, 2014., 121.

11 BITI, Marina; MAROT KIŠ, Danijela: Poetika uma: osvajanje, propitivanje i spašavanje značenja, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2008., 223.

Slika 4. Prikaz fotografija naslovnih korica Dolenčevih zbirki pjesama poredanih kronološkim redoslijedom izlaženja.

apstraktnim.[12] Tako je i podravska književna baština sa slikarskom i filmskom umjetnošću izgrađena na srodnim motivskim orijentacijama, osmišljena je i stvorena umjetničkom inspiracijom čije je uporište i polazište u suživotu s okolinom i lokalnom, zavičajnom, kulturom. Zanimljivo je uspoređivati i promatrati tvorevine nastale u spomenutim dosezima. U takvom okrilju, u kolijevci naivne umjetnosti, npr. u Hlebinama, nastale su svjetski priznate slike koje slikaju slikari koji svoje radove rado posuđuju kao naslovne slike i ilustracije određenih publikacija zavičajnih književnika. Slično, kao što navodi Aleksandar Stipčević, bilo je i u Europi: *U 20. stoljeću nastavlja se običaj iz ranijih mjeseci da se za izrađivanje ilustracija angažiraju najpoznatiji umjetnici. Suradnjom s piscima, posebice pjesnicima, nastaju divna bibliofilska izdanja u kojima ilustracija često ravnopravno s tekstom pridonosi vrijednosti publikacije*.[13] Na istoj toj podravskoj zemlji i sa sličnim slikovnim vizualom na odjavnim špicama kultne serije *Gruntovčani* nalaze se slike podravskoga sela i podravske zemlje. Razmišljajući o samom značenju naslova serije, već se daju iščitati poveznice sa zemljom i njezinom važnosti za podravskoga čovjeka. Zajedništvo koje sjedinjuje tekst, sliku i film je zemlja od koje žive ljudi u stvarnom svijetu; svoje doživljaje, proživljene i saživljene sa zemljom, bilježe na slikama i unutar tekstova... Dok pak prizori snimljeni u serijalu prikazuju živopisnu sliku podravskoga sela čija *intermedijalnost* počiva na kajkavskom jeziku, zvuku i slici Podravine, kao što zanimljivo Zvonimir Bartolić navodi u *Podravskom zborniku*: eruptivnoj snazi koja izlazi iz podravske zemlje. Nelson Goodman u *Jezicima umjetnosti* zapisao je: *Da bismo napravili vjernu sliku, približite se što je moguće više tome da predmet preslikate onakav kakav jest*.[14] Svi spomenuti podravski umjetnici i grane umjetnosti koje pokrivaju žive život zemlje o kojoj pišu; zemlja im je hraniteljica, težačka ruka... Ona im daje život i na kraju svojim tijelima sjedinjuju se u pravom i prenesenom značenju sa zemljom te im postaje i ostaje vječna stvaralačka inspiracija. Zemlja kao slika Podravine i podravskoga čovje-

12 BITI, Marina; MAROT KIŠ, Danijela: *Poetika uma: osvajanje, propitivanje i spašavanje značenja,* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2008., 223.
13 STIPČEVIĆ, Aleksandar: *Povijest knjige.* Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985., 521.

14 GOODMAN, Nelson: *Jezici umjetnosti: pristup teoriji simbola.* Zagreb: Kruzak, 2002., 9.

ka pojavljuje se gotovo na svim naslovnim koricama publikacija i time ih čini prepoznatljivima. Cvjetko Milanja u knjizi *Hrvatsko pjesništvo 1930. – 1950.* govori o socijalno angažiranoj književnosti pišući kako u vremenu između 1926. i 1928. u krugu mladih likovnjaka sazrijeva ideja o osnivanju likovne grupe s koherentnim istovjetnim likovnim i idejnim ciljevima; 1926. održana je *Grafička izložba* u kojoj izlažu budući članovi *Zemlje*.[15] Nastavlja kako Krleža u *Predgovoru Podravskim motivima Krste Hegedušića problematizira sudbinu umjetnika i općenito intelektualca hrvatske, onda i srpske, balkanske, dakle europske periferije u suočenju i sukobu s europskom kulturom. U potpunom smislu se može reći da je Krleža „duhovni otac Zemlje"*.[16] Godine 1930. K. Hegedušić u Hlebinama, sa seljacima I. Generalićem i F. Mrazom, osniva seljačku hlebinsku školu (naivnu, s dubinskom temom: majčinsko, zavičajno, djetinjsko).[17] Isto tako bilježi da *Krleža u Predgovoru pokušava dati odgovore na četiri, odnosno tri, relevantna pitanja: o ljepoti, o socijalnoj književnosti, o hrvatskom slikarstvu i književnosti, odnosno o Hegedušićevu slikarstvu i socijalnoj tendenciji.*[18] Ivan Zvonar u članku naslovljenom *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti u interpretaciji Jože Skoka* navodi zanimljiva razmišljanja vezana uz kajkavsko pjesništvo govoreći da će ono *ostati otporno prema artističkim bespućima toga vremena zahvaljujući svom jezično-motivskom dodiru sa zemljom konkretnim ljudskim bićem i krajem. Njegovu jezičnu bit predstavljaju idiomi, specifične varijante kajkavskoga narječja, a inspiracija se traži u kontaktu sa svijetom djetinjstva i rodnoga kraja.*[19] U nastavku će biti detaljno prikazana semiotička tumačenja vizualnoga u izdvojenim publikacijama kajkavskih književnika: Frana Galovića, Mihovila Pavleka Miškine, Miroslava Dolenca Dravskoga, Božice Jelušić, Darka Pernjaka, Marka Gregura i Kristiana Novaka. Detaljnije će se govoriti o opremanju publikacija i suodnosu slike i teksta u knjižnim publikacijama koje su objavljene do kraja 20. stoljeća jer se, kao što je to slučaj na području cijele Republike Hrvatske, slična situacija reflektira i na publikacije zavičajne podravske književnosti: autori, urednici i izdavači kasnije počinju raditi na profesionalizaciji ovitaka publikacija, uzimajući grafičke dizajnere kao svoje suradnike prilikom izdavanja knjižnih publikacija.

15 MILANJA, Cvjetko: *Hrvatsko pjesništvo 1930. – 1950.: novostvarnosna stilska paradigma.* Zagreb: Matica hrvatska, 2017., 17.
16 Isto, 20.
17 Isto, 22.
18 Isto, 22.
19 ZVONAR, Ivan: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti u interpretaciji Jože Skoka. Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin,* 18., 2007., 41–76. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/21937 (26. 11. 2019.).

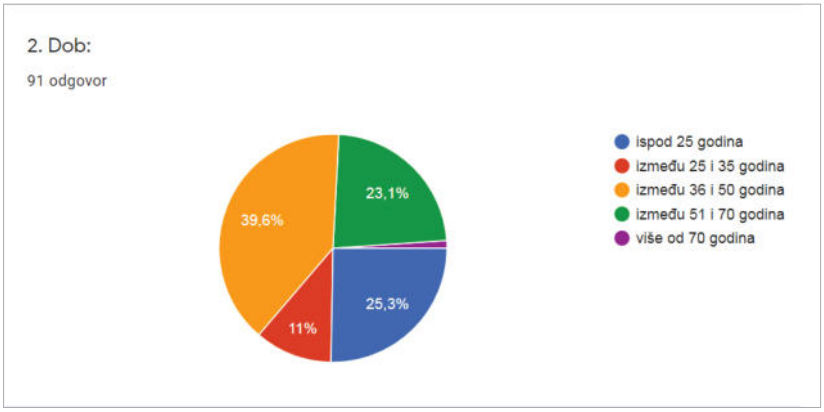
2. Rasprava

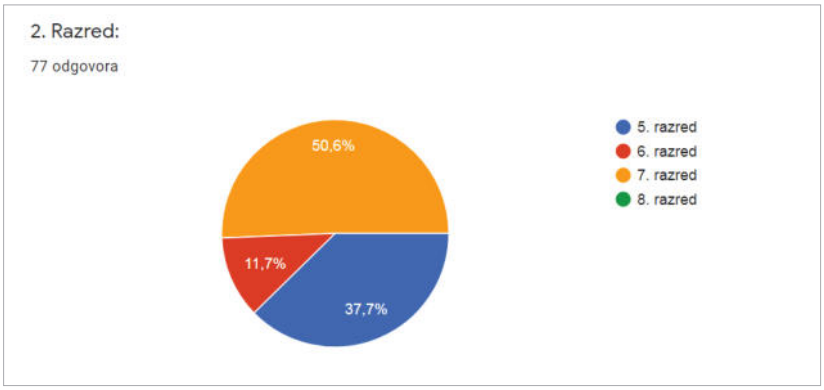
2.1. Zavičaj – život, inspiracija, stvaralaštvo i slika

Zavičaj je mjesto na kojem živimo, mjesto u kojem stvaramo svoj dom. Umjetnicima je on vječita inspiracija za stvaralaštvo, muza o kojoj pišu i kojem se obraćaju. Okrilje je u kojem umjetnici najbolje stvaraju svoja djela, a oni pak koji žive izvan zavičaja streme vraćanju njegovim korijenima. Na samom početku treba spomenuti zavičajnu baštinsku povjesnicu *Časti i dobru zavičaja* koju je napisao Blaž Madjer. Sam naslov knjige profesora Blaža Madjera nadahnjuje i iz njega odiše velika ljubav čovjeka prema svom domu, zavičaju i kraju u kojem je rođen. Mađer sa svojim suradnicima, osim što je odao čast svom zavičaju, počastio je sve one koji dolaze poslije njega bogatstvom baštine i zadužio nas da čuvamo sve dobro o kojem on u svojoj knjizi, i knjizi svojih suradnika, govori.[20] U suglasju s naslovom i sa sadržajem knjige su i korice koje prikazuju kartu Podravine čiji ucrtani puti prikazuju, u metaforičnom smislu, podravsko korijenje koje s tekstualnim kodom daje analizu podravske kulture i baštine zaključno s 1937. godinom.

Slikovita estetika europskog neoklasicizma, tvrdnja da je pjesma slika koja govori, temelji se na ideji da je um skladište slika, i da je jezik sustav što nalazi te slike. Riječi su za Burkea uzvišeni medij baš zato što ne mogu proizvesti jasne slike: Jedna je stvar sliku učiniti jasnom, a druga učiniti je poticajnom mašti. Nacrtam li dvorac, hram ili krajolik, predočujem vrlo jasnu ideju o tim objektima: no tada… moja slika može uzbuditi samo onoliko koliko bi to učinio dvorac, hram ili krajolik u stvarnosti. Na drugoj strani, najživahniji i najživopisniji verbalni opis kojeg mogu dati, proizvodi vrlo nejasnu i nesavršenu sliku takvih objekata; ali imam sposobnost proi-

20 FRANJO, Katarina: *Trnski, Mađer i Rašan: razmišljanja, razgovori i rasprave.* Koprivnica: Vošicki, 2018., 66.

Slika 5 i 6. Kružni grafikoni s postotcima prema dobi ispitanika.

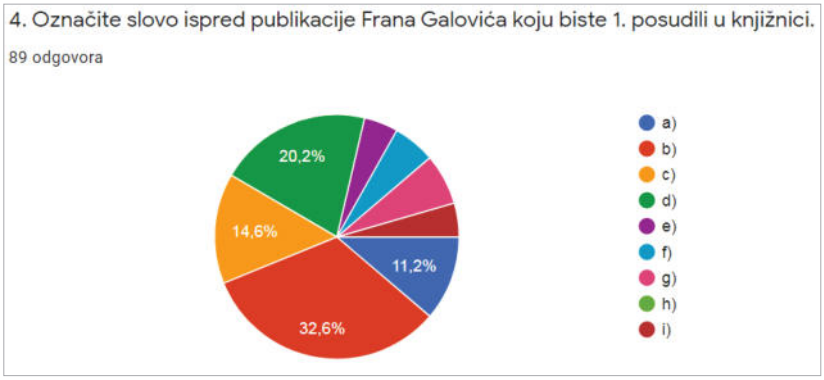
zvesti snažnu emociju opisom no što bih mogao najboljim platnom (Enquiry, 60).[21] Razmišljajući o tumačenju navedenoga, nameću se odgovori vezani uz suodnos slike i teksta unutar publikacija podravskih zavičajnih književnika.

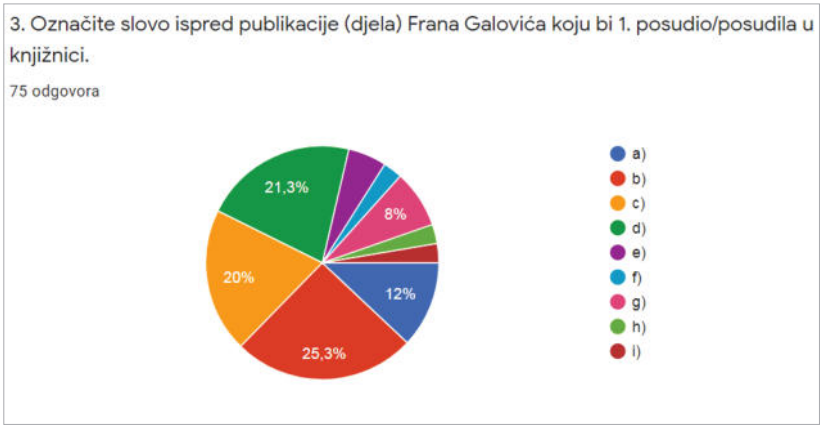
2.2. Galović, Miškina i Dolenec – suodnosi slike i teksta

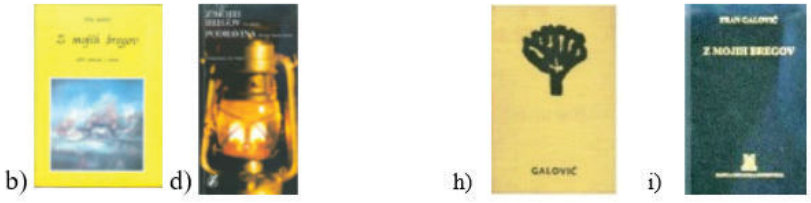
Fran Galović (1887. – 1914.) je ambasador podravske zavičajne književnosti čija najpoznatija zbirka *Z mojih bregov* je ciklus zavičajnoga pjesništva. Galovićeva pjesnička prepoznatljivost počiva na sjedinjenju zvuka i slike te ispovjednom narativnošću oslikava, uz pomoć podravskoga (peteranskoga) idioma, doživljaje lirskoga subjekta. Zavičaj kao osnovna motivska inspiracija „oslikana" prikazom podravskoga krajolika u kojem *cjelovitost zamisli prirode prožimlje sva leksička područja. Primjećuje se oštra imenska određenost slike, gotovo imadžističko bilježenje fenomena krajolika koji bi se mogli svrstati u relativno malen motivički zbir. Njega bi činili: 1) topografija tla (zemla, breg, steza, seča, podolje), 2) prirodne pojave (oblak, sonce, mesec, veter, senje te godišnja doba), 3) fenomeni flore i faune (trsje, glog, črevec, brajdaš, granje, cvet, kostanj, vrana, mravec) i 4) etnografsko-folklorni rekviziti (klet, robec, škrilak, ranja, kolje, zvon). Refleksivni sloj krajolika, dakle njegov unutrašnji prostor, prisutan je dakako prisustvom pjesničkog ja.*[22] Dubravka Oraić Tolić u svom djelu *Citatnost u književnosti, umjetnosti i kulturi* objašnjava primjenu strukture kategorijalnog semiotičkog četverokuta i to oprimjeruje pjesmom *Klišej kiše* Josipa Severa. Slično bi se moglo primijeniti na pjesništvo Frana Galovića i njegovu zbirku *Z mojih bregov*, i to na primjeru njegove najpoznatije pjesme *Crn-bel*. Pa tako na razini unutarnje semantike (odnos označenog i označitelja) onomatopejski pjev postiže se aliteracijskim ponavljanjem skupa suglasnika *cr* u leksemu *crn*, tvoreći sintagmu *crn-bel* koja utječe na ritam u pjesmi. Promatrano na razini vanjske semantike

21 MITCHELL, W. J. T.: *Ikonologija: slika, tekst, ideologija.* Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2009., 133–134.

22 DETONI DUJMIĆ, Dunja: *Fran Galović*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Zagreb, 1988., 26–27.

Slika 7, 8 i 9. Usporedni prikaz rezultata ankete vezanih uz pitanje o Galovićevim naslovnim koricama te fotografije naslovnih korica koje su ostvarile najveći postotak odabira (b i d) i onih s najmanjim postotkom odabira (h i i).

(odnos znaka i predmeta), to je slika podravskih vinograda ujesen. Iz vizure sintaktike (odnos među elementima na kojoj god razini), pjesma se sastoji od onomatopejskih riječi, tvori se na kontrastu, pejzažna je lirika, vrlo ritmična i zvučna. Na razini unutarnje pragmatike (odnos između pjesničkog Ja i Ti u tekstu) suodnos između On i Mi na razini zvukovnoga.[23] Na razini vanjske pragmatike (odnos teksta i publike), pjesma je ispovjednoga karaktera, s naglašenim zvukovnim elementima, lirski subjekt (Mi) u pjesmi stvara komunikacijski diskurs s publikom kojoj se obraća: *I znamo, da leto / Otišlo je, eto – / Baš kakti vu snu…* I ono možda što je i najvažnije za ovu temu, na razini kulturne funkcije, pjesma prenosi poruku cijele zbirke naslovljene *Z mojih bregov*, izvrsno komunicira s ilustracijama i fotografijama na izdanjima publikacija iz 1948., 1994., 2001., asocijativno nižući pjesme posvećene zavičaju i podravskoj zemlji, koja je isto tako tema *Gruntovčana*, te zajednički s *intermedijalnim* podravskim kodom tvori kulturnu podravsku pozornicu (usporedba prema Oraić Tolić 2019: 95). Prikazane su naslovne korice pjesničkih Galovićevih zbirki, i to izdanja od 1948. godine do 2004. godine. Tekstualni dio koji se nalazi unutar omeđenih publikacija gotovo je u svim izdanjima isti, a ono što ih razlikuje jest naslovni vizual. Izdanje iz

23 ORAIĆ TOLIĆ, Dubravka: *Citatnost u književnosti, umjetnosti i kulturi.* Ljevak: Zagreb, 2019., 94–95.

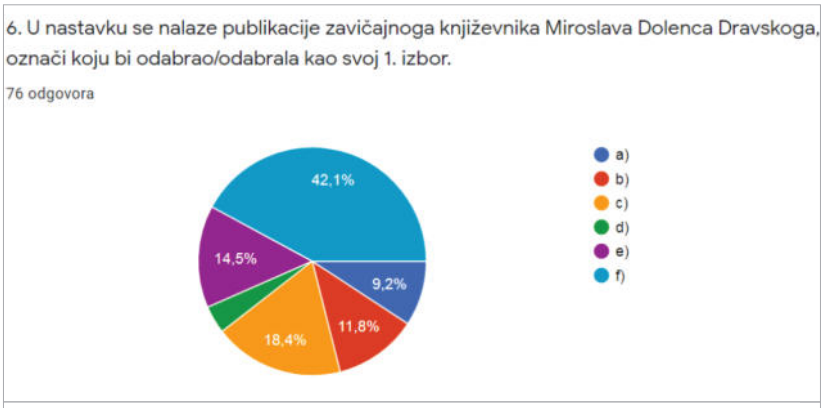

Slika 10. Publikacija koju su ispitanici u otvorenom pitanju najčešće navodili kao onu koju bi posljednju posudili.

1948. godine oslikao je akademski slikar Fedor Vaić; crtež komunicira s tekstualnim dijelom unutar korica, prikazujući, a time i crtajući, pjesničke slike koje se pojavljuju u lirici koju je napisao sam Galović. Ovakvo oblikovanje publikacije mogućem čitatelju doslovno *na tanjuru* nudi ono što se prikazuje u samoj zbirci. Suodnos teksta i slike bi se mogao u ovoj publikaciji potkrijepiti Goodmanovim riječima: *Da bismo napravili vjernu sliku, približite se što je moguće više tome da predmet preslikate onakav kakav jest.*[24] Komunikacijski aspekti slike Ivana Andrašića na koricama Galovićeve zbirke iz 1994. godine i teksta u zbirci mogli bi se iščitati iz osvrta Marijana Špoljara u knjizi *Čudo hrvatske naive: Andrašićevi su pejzaži koliko sinteza slika stvarnoga krajolika toliko i metafora plodnosti te zemlje...*[25] Unutrašnjost publikacije iz 1991. godine krase crteži Ivana Lackovića Croate za kojeg Josip Depolo u knjizi *Čudo hrvatske naive* piše da je Lacković nazvan *Proustom hrvatskoga slikarstva, zaista je slikar kojemu su otvorena sva vrata djetinjstva, Lackovićevo batinsko djetinjstvo u koje su, kao u precizni brokat, upleteni svi podravski snjegovi, sve batinske šume sa svojim pticama i minijaturnim selima, s vivaldijevskom glazbom godišnjih doba. Zimski krajolici slikareva djetinjstva (od šezdesetih dalje) prenijet će svijetu poetsku poruku iz malog i anonimnog sela Batinska, skrivenog na rubovima guste šume.*[26] Možda je upravo sve to bilo presudno za sudjelovanje u zajedničkom suglasju u zbirci *Z mojih bregov,* ono što nedostaje jest privlačni vizual na naslovnim koricama. Jedino izdanje koje nema ni tekst, a ni sliku/ilustraciju je ono iz 1940. godine, čitatelj ne može znati što se nalazi unutar korica pri uzimanju i promatranju same publikacije. Ovo izdanje pripada novijoj oblikovnoj koncepciji i ovdje se možemo nadovezati na Burkea: *Ljepota ne bi trebala biti nejasna, nego lagana i nježna. Ljepota oka sastoji se prije svega u njegovoj jasnoći...*[27] Ali u istoj knjizi navodi se i: *Izražajni aspekt slikovitosti, naravno, može postati toliko nadmoćan da slika postaje posve apstraktna i dekorativna, pa ne prikazuje ni likove ni prostor, nego jednostavno vlastite materijalne i formalne elemente. Na prvi se pogled čini da je apstraktna slika izbjegla područje reprezentiranja i verbalne elokventnosti, ostavljajući za sobom i figuralnu mimezu i literarne značajke poput pripovijedanja ili alegorije.*[28] Slično se može primijeniti i na naslovnu ilustraciju iz 2002. godine, s tim da su razlike u tome što ovdje postoje podatci vezani uz samoga autora. Na prednjim koricama iz 2004. godine nalazi se fotografija Ivice Tišljara koja dočarava određenu atmosferu povezujući zavičajnu podravsku književnost, jer se ovdje nalaze i pjesme Miroslava Dolenca Dravskoga, s tradicijom, baštinom i prošlim vremenima. Definitivno Galović i njegova zbirka *Z mojih bregov* zaslužuju vizualno upečatljive korice koje s tekstom postaju kao takve prepoznatljivi dio umjetničke baštine. Galovićeve korice postaju *brend*. Moglo bi se reći da su svojevrsni suvenir podravskoga zavičaja, a kao takve i jako dobra *reklama,* koja podrazumijeva dobar i prepoznatljiv suodnos teksta i slike.

Mihovil Pavlek Miškina, rođenjem vezan uz Đelekovec, u svom književnom opusu prikazuje, kako je zapisao Nedjeljko Mihanović, poetske odjeke podravskoga krajolika. Njegova narativna poezija, kao i proza, stvarna je i proživljena te je u neprestanom dijalogu s čitateljem. U Miškininu književnom opusu lirski subjekt komunicira s vremenom i sa zemljom koja je autorova vječna inspiracija, uspostavljajući snažan komunikacijski diskurs uporabom određenih riječi čija je jačina

24 GOODMAN, Nelson: *Jezici umjetnosti: pristup teoriji simbola.* Zagreb: Kruzak, 2002., 9.
25 ŠPOLJAR, Marijan u VINCE, Ratko; DEPOLO, Josip; ROGIĆ NEHAJEV, Ivan: *Čudo hrvatske naive.* Zagreb: Amalteja, Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 1996., 233.
26 VINCE, Ratko; Depolo, Josip; ROGIĆ NEHAJEV, Ivan: *Čudo hrvatske naive.* Zagreb: Amalteja; Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 1996., 32.
27 MITCHELL, W. J. T.: *Ikonologija: slika, tekst, ideologija.* Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2009., 135.
28 Isto, 50.

f) učenici c) ostali (odrasli) e) 2. izbor (ostali, odrasli)

Slika 11. 12 i 13. Usporedni prikaz kružnih grafikona o Dolenčevim publikacijama te fotografija naslovnih korica koje su ostvarile najveći postotak odabira.

u motivskoj orijentaciji povezana s identitetom autora. Vizualizacije koje se pojavljuju na koricama Miškininih knjiga u četirima izdanjima jesu portreti samoga autora. Zanimljiva je naslovna ilustracija njegove najpoznatije zbirke pripovijedaka naslovljene *Trakavica* koja prikazuje kosce u polju. Ilustrator je Mirko Virius, poznati podravski slikar, također iz Đelekovca. Stavljanjem portreta na ovitak publikacije podcrtava se ujedno i važnost autobiografskih elemenata u samoj publikaciji. Zatvara se cjelokupni jezični diskurs koji podrazumijeva bogatstvo stvaralaštva samoga književnika te se važnost usmjerava prvenstveno na portretiranje lika, a tekst postaje podređen u odnosu na nadređeni pojam koji u ovom slučaju, ovakvom vizualizacijom, predstavlja istaknutost

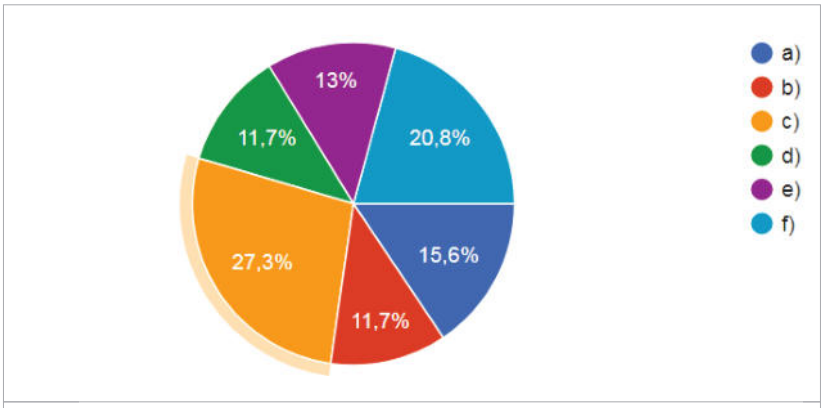
Slika 14. Naslovne korice odabranih suvremenih autora te Galovića i Miškine.

biografskih elemenata koji se odnose na portretiranje samoga autora. Ilustrativnim i fotografskim prikazom portreta na naslovnici Miškininih korica podcrtava se jačina same autorove osobnosti, a u drugi se plan, nesvjesno, stavlja važnost teksta koji autor zapisuje. Od navedenih četiriju prednjih korica spomenutoga autora valja izdvojiti najzanimljiviju, a to je ona naslovljena *Trakavica* čiji crtež na naslovnici potpisuje poznati slikar Mirko Virius (1889. - 1943.). Publikacija prikazuje suodnos u radu dvaju sužitelja – Mihovila Pavleka Miškine i Mirka Viriusa. U pogovoru knjige Darka Pernjaka naslovljenoj *Sve Mirkove procesije* Mladen Levak o Viriusovu slikarstvu, a ujedno i o prednjim koricama *Trakavice*, zapisao je: *Njegovo slikarstvo bilo je po tematici idejno, tendenciozno i revolucionarno. Slikao je onako kako je mislio i govorio. U početku je dosta slikao napamet. Literarni događaj bi smjestio u kakav ambijent koji bi slobodno interpretirao, a ponekad bi po pamćenju naslikao događaj iz svog ili kojeg obližnjeg sela. Više puta su upravo te njegove zamišljene slike vrlo interesantne, jer odaju njegov osjećaj za kompoziciju površine, oslobođene svih suvišnih literarnih i koloristićkih pojedinosti pa djeluju sintetički u modernom smislu. Pejzaž ga privlači sve više pa je često odlazio u polje. Svaki njegov slikarski rad bio je izraz teškog seljačkog života. Svojim sadržajem i duhovnim izrazom njegovi likovi seljaka djeluju toliko realno, kao i likovi seljaka u književnim djelima Mihovila Pavleka Miškine. Izradio je niz crteža na temelju motiva iz Miškinine zbirke pripovjedaka Trakavica. Kao slikar, Virius je snažno i originalno oslikavao jadan položaj seljaka koji su bili izrabljivani materijalno i duhovno.*[29]

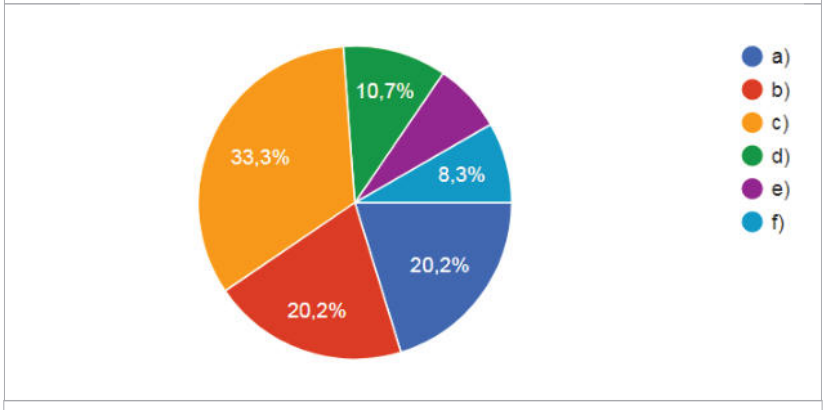
Uz Viriusov naslovni portret, dio Generalićeve slikarske ingenioznosti nalazi se unutar korica Miškinine čitanke. Ono što je Miškina pisao, Virius i Generalić prikazali su svojim slikarskim perom.

Glas o podravskom zavičajniku Miroslavu Dolencu Dravskom (1937. – 1995.), pjesniku i sakupljaču etnografske baštine podravskoga kraja rođenom u Novom Virju, već 33 godine prenose podravski osnovnoškolci i njihovi učitelji dolazeći na *Kajkavski etnografski kviz* u Osnovnu

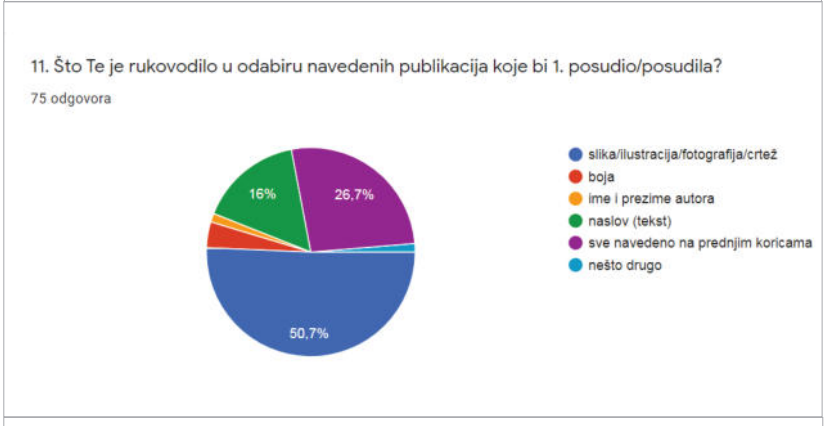
29 PERNJAK, Darko: *Sve Mirkove procesije,* Kalinovac: Udruga građana Stih, 2012., 161.

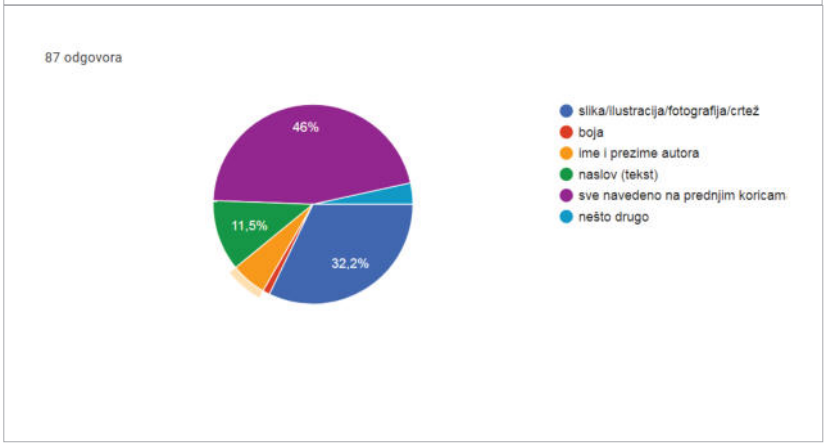

Slika 15. Rezultati učeničkih odabira.

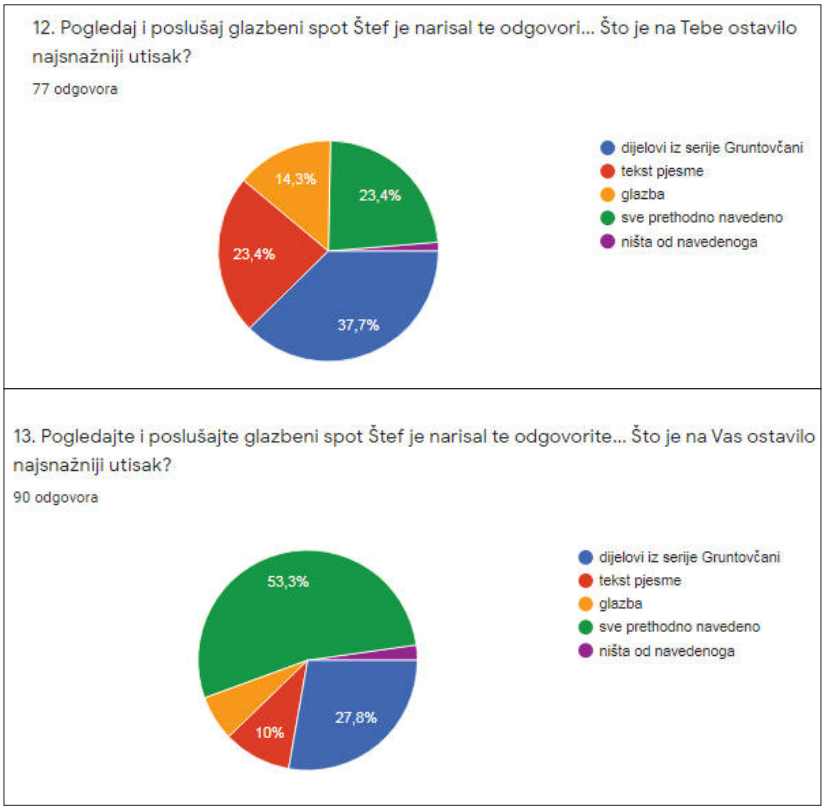

Slika 16. Rezultati odabira ostalih ispitanika (odraslih).

Slika 17. i 18. Usporedni prikaz kružnih grafikona s rezultatima i razlozima odabira određene publikacije (učenici i ostali ispitanici).

Slika 19. i 20. Usporedni prikaz kružnih grafikona s rezultatima.

školu prof. Franje Viktora Šignjara u Virje. Miroslav Dolenec Dravski, osim što je pisao pjesme na zavičajnoj kajkavštini i hrvatskom standardnom jeziku te sakupljao etnografsku baštinu podravskoga kraja (zapisivao usmeno narodno blago, brinuo o kajkavskom leksiku i arhivirao predmete), oslikavao je i vlastite naslovnice zavičajnim motivima i ornamentikom. Primjer takve publikacije jest ona otisnuta 1992. godine, naslovljena *Zagovor zemlji*. U njoj tekstualni dio izvrsno komunicira s naslovom, ali i ovitkom i vinjetama koje je Dolenec sam osmislio. Naslovnica Dolenčevih *Ljekovitih doživljaja djetinjstva,* iz 1994. godine, odgovara samom sadržaju s ciljem što bolje interakcije koja se želi postići s krajnjim korisnicima – djecom. Nju, kao i crteže unutar publikacije, oblikovali su učenici 2. i 3. razreda OŠ dr. Ante Starčevića koji su ujedno pokazali vlastiti doživljaj pročitanih Dolenčevih pjesama. Ova ilustracija na prednjim koricama svojom bojom, razigranošću i cjelokupnim oblikovanjem razlikuje se od ostalih izdanja samoga autora. Ostale su publikacije povezane sa zavičajnim motivima koji se nalaze unutar korica te su ti motivi na neki način preslikani na naslovni vizual. Može se primijetiti da ovaj dječji crtež prenosi drukčiju poruku od ostalih vizuala na prednjim koricama publikacija zastupljenih u ovom radu.

2.3. Suodnos teksta i slike u suvremenoj kajkavskoj zavičajnoj književnosti

U nastavku se piše o oblikovanju publikacija triju vrlo zanimljivih romana koji su vezani uz kajkavsko područje, a to su *Sve Mirkove procesije* autora Darka Pernjaka, zatim *Mogla bi se zvati Leda* Marka Gregura te publikacija *Črna mati zemla*, koja izravno ne pripada podravskoj književnosti, a djelo je Kristiana Novaka. Ovdje je potrebno spomenuti djela hrvatske književnice Božice Jelušić, čiji opsežan književni opus obuhvaća pisanje kajkavske poezije, pisanje na standardnom jeziku, pisanje romana, zatim pisanje o kajkavskoj poeziji, o stvaralaštvu podravskih zavičajnih pisaca te njezino pisanje o autorima tzv. slika/ilustracija koje obogaćuju djela spomenutih podravskih književnika. Osim što Božica Jelušić izvrsno piše, ona je i izvrsna ilustratorica. O sve-

mu tome trebalo bi podrobnije i detaljnije pisati u zasebnom radu posvećenom umjetničkom opusu Božice Jelušić. Kao prilog tematskoj koncepciji ovoga rada odabrano je književno djelo Božice Jelušić *Znak na zemlji: podravsko slikarstvo i kiparstvo*. *Znak na zemlji: podravsko slikarstvo i kiparstvo* knjiga je eseja o podravskim slikarima i kiparima, za koju je Božica Jelušić 1997. godine zaslužila Nagradu „Fran Galović" za najbolje književno djelo zavičajne tematike. Božica Jelušić u knjizi piše o umjetničkim dosezima Mirka Viriusa i Dragana Gažija, o fenomenu Ivana Generalića, o slikarstvu Mije Kovačića, o slikarstvu i grafikama Ivana Lackovića-Croate, o opusu Ivana Tomrlina, o „gorućem grmu" Ivana Večenaja, o slikaru arkadijskih pejzaža Franji Viktoru Šignjaru i Šignjarovim portretima, o slikama Josipa Turkovića na temu zemlje, o nacrtu za autorski portret Ivana Andrašića, o slikarstvu Franje Dugine iz Gabajeve Grede, o oazi nježnosti i mira u slikarstvu Katarine Henc, o slikarskom putu Mirka Horvata, o slikarstvu Dragice Lončarić, o slikarskim ciklusima Nade Švegović-Budaj, o Mehkekovim portretima, o slikarstvu Franje Vujčeca, o slikarstvu i crtežima Pere Topljaka, o slikarstvu i kiparstvu Josipa Šimića, o skulpturama Kate Vizvari, o kiparu Josipu Fluksiju, o kiparstvu Eleonore Grgac, o radovima Zorana Homena te o grafičkom ciklusu Zdravka Šabarića na Galovićeve motive.[30] Ovo esejističko bogatstvo upotpunjeno je odabranim fotografskim prikazima umjetnina odabranih umjetnika, koji se nalaze uz svaki esej o spomenutim slikarima i kiparima. Jedno od takvih umjetničkih djela, ono Josipa Turkovića, odabrano je za prednje i stražnje korice ove publikacije. Ovo književno djelo s punim je opravdanjem nagrađeno kao prvijenac Nagrade „Fran Galović", koja se od 1997. godine dodjeljuje u Koprivnici u sklopu manifestacije „Galovićeva jesen".

Tematika u knjizi Kristiana Novaka *Črna mati zemla*, kao i oblikovanje same naslovnice na prednjim koricama, izvrsno se uklapaju u cjelokupnu temu ovoga rada. Svojim tekstualnim sadržajem, naslovom i vizualnim identitetom knjiga komunicira s podravskim zavičajnim autorima koji su ovdje navedeni. O uspješnom suživotu dvaju medija, knjige i kazališta, može se govoriti na primjeru književnoga predloška međimurskoga autora Kristiana Novaka. Njegova knjiga *Črna mati zemla*, izdana 2013. godine, stekla je znakovitu čitateljsku popularnost, a o uspješnosti istoimene predstave svjedoči ZKM-ova proslava njezine 50. izvedbe u rujnu 2018. godine. Knjiga *Črna mati zemla* pisana je u prvom licu jednine i podijeljena je u tri dijela. Legenda povezana s čudesnim bićima koja su se, prema pričanju ljudi, pojavljivala u krajevima uz rijeke i odnosila ljudske živote na tragu je svojevrsnoga trilera. Riječ je o pričama u koje su stari vjerovali i koje su prepričavali, a govore o tome kako se čudesni negativni duhovi miješaju u ljudske živote te ih nesvjesno navode na nemile radnje i događaje. Sam Novak izvrsno povezuje priče koje su se prenosile usmenom predajom i živjele u kajkavskim predjelima, suvremeno ih smještajući u perspektivu maloga dječaka koji na neki način postaje žrtvom priča odraslih te čitatelju nudi propitivanje vlastitih događaja iz prošlosti. Ljudska je savjest zapravo motiv koji pokreće cijelu radnju, a u romanu se izdiže iznad nje te postaje svojevrsni kolektivni lik i snažniji nositelj cjelokupne naracije. Riječ je o romanu vrijednom čitanja i promišljanja. Zanimljiv je citat iz Novakove knjige koji se može povezati s osnovnim motivom oko kojega podravski umjetnici oblikuju svoje radnje: *Svaki put kad padne noć, gust mrak ulazi u zemlju. Ali zemlja ne može u sebe upiti još puno. Bilo je izvjesno da će za neko vrijeme mrak ostati iznad zemlje i da nikad neće svanuti dan.* Sam sadržaj izvrsno komunicira sa slikom na naslovnici, poigravajući se bojama. Vizualni je prikaz nalik dječjem crtežu, a njegova se poruka zapravo očituje u metaforičnom značenju.

Ono što su u knjizi *Trakavica* sjedinili Miškina i Virius te time ostvarili još bolju interakciju s čitateljem, u suvremenoj je zavičajnoj književnosti učinio Darko Pero Pernjak u djelu *Sve Mirkove procesije*. Povezao je naivno slikarstvo sa suvremenom književnošću te je i današnjem čitatelju na vrlo zanimljiv način približio život poznatoga slikara. O samoj spomenutoj knjizi najbolje govori njezin recenzent Mladen Levak:

Što se tiče Viriusove slike Procesija, kao što piše teoretičar likovnih umjetnosti i muzejski djelatnik Boris Kelemen povodom njegove posmrtne izložbe u Koprivnici 1954. godine: „Procesija" iz 1937. – jedna od njegovih najboljih slika, prvi put prikazana na retrospektivi… sa

30 Prema Kazalu u JELUŠIĆ, Božica: *Znak na zemlji: podravsko slikarstvo i kiparstvo.* Koprivnica: Podraviana; Biblioteka Lora, 1996., 174–175.

slikama iz 1939. Virius prestaje biti kroničar i zalazi dublje u likovnu problematiku, kako sadržajno tako i formalno. Temperu na staklu sasvim napušta i počinje slikati uljem na platnu, prelazeći od linearnog na slikarski tretman. Slika Procesija izvrsno povezuje životni put Mirka Viriusa što je jako dobro osjetio i Darko Pero Pernjak i uzeo je kao najbolji izbor za naziv svog romana Sve Mirkove procesije. Naime, Procesijom on povezuje njegovo zarobljeništvo u Rusiji, dolazak u Đelekovec i veliko siromaštvo s kojim se susreće, njegov slikarski bljesak, i opet zarobljavanje i odlazak u koncentracijski logor, gdje ga čeka smrt, koju on na kraju doživljava kao oslobođenje od svih životnih muka. Očito je Darko Pero Pernjak dobro iščitao i Viriusove slike, i njegov životopis, ali i vrijeme, prilike i sredine u kojima je živio i sve to izvrsno uklopio u svoj roman.[31] Tako Pernjak u 21. stoljeću na neki način stvara *intermedijalni kod* s prošlim vremenima, vraćajući umjetničku vizualizaciju na ovitak zavičajne publikacije, prepoznatljivu u zavičajnoj književnosti još prije dolaska grafičkih dizajnera. Time ujedno podcrtava važnost umjetničkoga vizuala kod Miškine, Galovića i Dolenca te knjigom *Sve Mirkove procesije* otvara suvremenu interakciju s najvažnijim predstavnicima zavičajne književnosti, naivnim slikarima, lokalitetom i, naravno, čitateljem.

Roman Marka Gregura *Mogla bi se zvati Leda*, osim što govori o prešućivanoj temi umjetne oplodnje i donosi toplu, iskrenu ispovijest jednoga muškarca, govori i o pripovjedačevu djetinjstvu, stvarajući svojevrsni diskurs s djetetom. Progovara o mnogobrojnim društvenim problemima sredine u kojoj likovi žive te se na pomalo *prustovski* način bavi pitanjem zavičaja. Pripovjedač pripovijeda o Koprivnici kakva je bila u vrijeme njegova djetinjstva, asocijativno nižući motive koji stvaraju stvarnu sliku podravskoga zavičaja jednoga vremena:

Provest ću te svakom ulicom, pokazat ću ti svako mjesto. Puštat ćemo zmajeve na sajmištu i sanjkati se na Bašči… Pogled kroz prozor moje sobe, noću, kad bi se guste pahulje stiskale ispod žarulje drvene bandere ulične rasvjete, mogao bi biti motiv neke flamanske ili podravske, Lackovićeve zime… Nije to livada na kojoj se prodaje stara krama i nije to ostatak bedema… To je čudo od komadića ovog našeg grada i svaki put kad ćeš se sanjkama spustiti po Bašči, sve će to biti u tebi. Čaj koji je čekao Dodoja, Petru i mene, topli šklobonjci sa zeljem, moja mama…[32] Ilustracija koja se nalazi na koricama romana Marka Gregura *Mogla bi se zvati Leda*, a koju je osmislio Marcel Janeković, savršeno komunicira sa sadržajem knjige, pokazujući ukorijenjenost koja se nalazi ispod zemljine površine. Zavičajni elementi lokalne sredine utkani su u korijenje i ovdje su u drugom planu zbog jačine motiva koji se nalazi na samom vrhu, u liku djeteta. Lice djeteta nije vidljivo i time se zatvara komunikacijski diskurs djeteta sa zavičajnim motivima koji se nalaze u zemlji, u koju su utkane sastavnice nečijega života. Dijete rođenjem nasljeđuje neke osobine svojih roditelja, njihove oblike ponašanja, svjesno ili nesvjesno, a rođenjem dobiva i tradicijske elemente koje njeguju roditelji. Postavlja se pitanje što je s nasljeđivanjem svega navedenoga ako je dijete posvojeno. Hoće li dijete prihvatiti dio zavičajnoga nasljeđa svojih posvojitelja?

Nasljeđe se zasigurno stječe roditeljskim odgojem, a dijete dio tog nasljeđa prima u obliku ispričanih ili neispričanih priča. Jesu li korijeni do djeteta došli crvenom bojom koja na samoj fotografiji može predstavljati roditeljsku krv ili je ono primilo tu korijensku priču bojom koja ovdje predstavlja i ljubav – sve je to ujednačilo ovu ilustraciju s tekstom i omogućilo nadgradnju u različitim sferama tumačenja i promatranja. Gregurove korice, kao i tekst unutar njih, tvore poveznicu s prošlošću i sadašnjošću, otvarajući mnogobrojne aspekte. One su suvremeni govor današnjice, a ipak ih možemo, zajedno s tekstom, povezati s *blatom* i zemljom koja se pojavljuje unutar serijala *Gruntovčani*, ali i na slikama naivnih slikara iz Hlebina okupljenih oko Udruženja umjetnika *Zemlja*.

2.4. Interakcija čitatelja sa slikom i tekstom na primjerima odabranih naslovnih korica

Polazeći od hipoteze (H1) da je dobro osmišljena naslovnica na prednjim koricama ta koja određuje koju će publikaciju odabrati čitatelj te (H2) da je konačni odabir zavičajnih publikacija za-

31 PERNJAK, Darko: *Sve Mirkove procesije,* Kalinovac: Udruga građana Stih, 2012., 168.

32 GREGUR, Marko: *Mogla bi se zvati Leda.* Zagreb: Hena com, 2018., 178, 183.

pravo proizašao iz dobre interakcije tekstualnoga i vizualnoga dijela na prednjim koricama, provedena je anketa uz pomoć Google Docsa na društvenoj mreži Facebook i u virtualnoj grupi učitelja OŠ Virje putem platforme Microsoft Teams (N = 92), kao i s učenicima u virtualnim učionicama Hrvatskoga jezika u OŠ prof. Franje Viktora Šignjara u Virju (N = 78). Istraživanje je provedeno od 10. do 20. studenoga 2020. godine, a sudjelovanje je bilo anonimno i dobrovoljno. Od ukupnoga broja ispitanika koji su dobrovoljno odgovorili na anketno pitanje vezano uz dob, njih 74,7 % bilo je u dobi iznad 25 godina, a najveći postotak, 39,6 %, odnosno 36 ispitanika, bio je u dobi između 36 i 50 godina. Žene su činile 75,8 % ukupnoga broja ispitanika. Što se učenika tiče, anketnom su upitniku u najvećem postotku pristupili učenici sedmih razreda, i to njih 50,6 %, a njihova je prosječna dob bila 13 godina.

Anketirani su dobili anketni listić s fotografijama naslovnih korica publikacija istoga autora, a uz zadani niz fotografija dolazilo je popratno pitanje ili uputa. Prva je glasila: „Označite slovo ispred publikacije Frana Galovića koju biste prvo posudili u knjižnici."

Rezultati su pokazali da bi se najveći broj potencijalnih korisnika, 32,6 % odraslih ispitanika i 25,3 % učenika, odlučio za knjižnu publikaciju čiji je ovitak žute boje, a sliku na naslovnim koricama naslikao je zavičajni umjetnik Ivan Andrašić; na slici prevladavaju nijanse plave boje. Kao drugi izbor i učenici i odrasli odabrali su publikaciju pod d), s naslovnom fotografijom Ivice Tišljara. Odrasli i učenici prema ovim su grafovima u najmanjem postotku odabrali publikaciju pod h): 0 % odraslih i 2,7 % učenika. Potom slijede crne korice (pod i), koje je odabralo 4,5 % odraslih i 2,7 % učenika, a na kojima se nalazi samo vizual s imenom i prezimenom autora, bez slike. Na pitanje otvorenoga tipa, u kojem se tražilo objašnjenje zašto bi odabrali upravo tu publikaciju, anketirani su odgovorili da ih privlači žuta boja, da naslovnica djeluje toplo i sanjivo, da ih privlače blage i vesele boje, da je riječ o zavičajnoj tematici, da naslovnica djeluje vedro, da im je slika zanimljiva i oku ugodna, da „upada u oko", da komunicira s naslovom, da je dizajn privlačan, da je slika u skladu s naslovom te da ih podsjeća na Podravinu. U nastavku su ispitanici odgovarali na pitanje otvorenoga tipa u kojem su trebali izdvojiti slovo iz zadatka ispred publikacije koju bi posljednju posudili te obrazložiti svoj odabir. Najveći broj ispitanika odabrao je publikaciju pod slovom g). Svoj su izbor obrazložili navodima da nema povezanosti s nazivom knjige, da nema podataka o autoru, da ih podsjeća na bilježnicu, da nema popratnih podataka, da je hladna, da ne izgleda kao knjiga, da je nezanimljiva, da nema povezanosti s naslovom ni s temom, da je oku neprivlačna i monotona.

Kod Dolenčevih publikacija anketirani su dobili šest fotografija naslovnih korica. U najvećem postotku, i to 41,1 % učenika, odlučilo se za naslovne korice pod f), a kao razloge navode da su se već susreli s tom knjigom, da je privlačna, da je u boji, da opisuje život i sl. Odrasli ispitanici kao razloge odabira svojih publikacija navode tajanstven naslov, obećanje zanimljivoga štiva, jednostavnost i vizualnu privlačnost, odličan suodnos slike i naslova knjige te povezanost dviju umjetnosti. Ispitanici su u nastavku imali pred sobom publikacije odabranih suvremenih autora i autora na čijim počivaju korijeni podravske zavičajne književnosti. U najvećem postotku, kao što je vidljivo iz prethodnih grafova i fotografija, odlučili su se za knjigu pod c) – roman *Mogla bi se zvati Leda* autora Marka Gregura. Kao razloge odabira određene publikacije neki su ispitanici naveli zanimljiv crtež i naslov, razgranatost stabla koja podsjeća na razgranatost misli, činjenicu da naslovnica ocrtava naslov knjige, da fotografija prati naslov te snažan kolorit. Na pitanje: „Što Vas je rukovodilo u odabiru publikacije koju biste prvo posudili?" odnosno „Što bi Vas rukovodilo u odabiru publikacije koju biste prvo posudili?", ponuđeni su sljedeći odgovori: a) slika/ilustracija/fotografija/crtež; b) boja; c) ime i prezime autora; d) naslov (tekst); e) sve navedeno na prednjim koricama; f) nešto drugo. Anketirani učenici u najvećem su se postotku, njih 50,7 %, odlučili za sliku/ilustraciju/fotografiju/crtež, dok se 46 % odraslih ispitanika odlučilo za sve navedeno na prednjim koricama. Proizlazi da je dobro uravnotežen suodnos slike, boje i teksta u visokom postotku presudan pri odabiru određene publikacije, što se ponovno može povezati sa spomenutim pojmom *reklame* u uvodnome dijelu.

U posljednjem pitanju anketirani su imali zadatak poslušati i pogledati glazbeni spot *Štef*

je narisal, čija je autorica teksta Božica Jelušić, autor glazbe Davor Jendrašić, a izvodi ga Vid Balog. U spotu su prikazani dijelovi iz televizijske serije *Gruntovčani*. Trebali su odgovoriti na pitanje: „Što je na Vas ostavilo najsnažniji utisak?" Ponuđeni odgovori bili su: a) dijelovi iz serije *Gruntovčani*; b) tekst pjesme; c) glazba; d) sve prethodno navedeno; e) ništa od navedenoga. Učenici su se u najvećem postotku, njih 37,7 %, odlučili za dijelove iz serije *Gruntovčani*, dok su se odrasli ispitanici u najvećem postotku, njih 53,3 %, odlučili za odgovor „sve prethodno navedeno".

Rezultati ankete pokazali su da budućega čitatelja više privlače ovitci publikacija živih boja te oni na kojima se nalaze fotografije, ilustracije i slike, dok tek nekolicinu znatiželjnika zanima ono što se nalazi iza apstraktnoga knjižnoga ovitka, odnosno knjige bez naslova i imena autora. To se može povezati s onime što zapravo tumači poznati ruski slikar Vasilij Kandinski: *Općenito je, dakle, boja sredstvo kojim se direktno utječe na dušu. Boja je tipka. Oko je čekić. Duša je glasovir s mnogo strana. Umjetnik je ruka, koja ovom ili onom tipkom svrhovito navodi ljudsku dušu da vibrira.*[33] U prilog ovim rezultatima ide i istraživanje u knjizi *Psihologija boja* Igora Zjakića i Marina Milkovića u kojoj je zapisano da *kod ispitivanja skupine od 21 000 ljudi ustanovljeno je da ljudi općenito vole svijetlije boje više od tamnijih. Ako se promatra pojedinačno voljenje svake boje vidjelo se da ljudi najviše vole plavu boju, dok slijede crvena, zelena, magenta, narančasta i žuta.*[34]

3. Umjesto zaključka

U odabiru same publikacije svakako je važna uravnoteženost suodnosa slike i teksta. Čitatelje će najprije privući vizualni izgled, ali za odabir same publikacije kao izbora za čitanje važan je i tekstualni dio, bilo da govorimo o tekstu na naslovnim koricama ili o tekstualnom dijelu koji se nalazi unutar publikacije. Ilustracije, slike i fotografije na publikacijama zavičajne književnosti, bez obzira na to nose li određenu poruku, važan su segment koji usmjerava čitatelja pri odabiru određene publikacije. Važnost zavičajne obojenosti također utječe na ostvarivanje što boljega komunikacijskoga diskursa između teksta, slike i krajnjega korisnika.

Ovdje treba istaknuti značaj oblikovanja knjižnoga ovitka, pri čemu posebnu pozornost treba obratiti na odabir naslovne fotografije, slike ili ilustracije, s ciljem promoviranja određene zavičajne knjige i njezina autora, kao i na cjelokupnu oblikovnu važnost koja utječe na prepoznatljivost autorovih djela upravo zbog privlačnosti njihova oblikovanja. U ovom radu potvrđene su hipoteze (H1) da je dobro osmišljena naslovnica na prednjim koricama ta koja određuje koju će publikaciju odabrati čitatelj te (H2) da konačni odabir zavičajnih publikacija zapravo proizlazi iz dobre interakcije tekstualnoga i vizualnoga dijela na prednjim koricama. Književnici koji su obilježili podravsku zavičajnu književnost, zajedno sa slikarima čije su slike, crteži ili ilustracije dio vizualnoga oblikovanja publikacija, svojom posebnošću i njegovanjem tradicije postaju dio zaštićene nematerijalne kulturne baštine. Svojim umjetničkim vizualom i tekstualnom obojenošću podravska zavičajna književnost daje velik doprinos razvoju hrvatske književnosti, kao i kulturne baštine, gradeći svoju prepoznatljivost, baš kao što su je izgradili naivni umjetnici, u svjetskim razmjerima.

33 DUECHTING, Hajo: *Vasilij Kandinski: 1866 – 1944: revolucija slikarstva* Zagreb: V.B.Z., 2003., 17.
34 ZJAKIĆ, Igor; MIIKOVIĆ, Marin: *Psihologija boja.* Varaždin: Veleučilište u Varaždinu, 2010., 90–91.

Summary

The Interrelationship between Image and Text in Publications of Podravina's Regional Literature

KATARINA FRANJO
GORDANA TKALEC

This paper explores the relationship between image and text in Podravina's regional literature, with particular emphasis on the significance of this interrelationship on the front covers of publications. Special attention is given to the authors who have made a lasting contribution to Podravina's literary heritage, as well as to the artists whose paintings, drawings, and illustrations contribute to the visual identity of these publications. Through their distinctive artistic expression and commitment to preserving tradition, both writers and artists have become part of the region's protected intangible cultural heritage. The paper furthermore considers the extent to which the visual concept and design of a book cover influence readers' preferences and their eventual choice of a particular publication. It also examines the use of illustrations, paintings, and photographs on publications of regional literature, including whether and how these visual elements communicate specific messages. Emphasis is placed on the careful selection of visual material as a means of attracting readers and conveying a recognizable regional character, with the aim of strengthening communication between the text, the image, and the reader. A qualitative study was designed and conducted to explore how the cover design of publications belonging to Podravina's regional literature affects readers' perceptions. The study examines the factors that influenced potential readers when choosing a particular publication based on photographs of its front cover. The analysis draws on analogical approaches that highlight the importance of Podravina's landscape as an intermedial code that inspires and sustains both workers and artists. In this way, it contributes to the creation of a distinctive artistic expression that forms an important part of Podravina's cultural heritage. Within this study, that heritage is presented and analyzed through the interaction of image and text, including their points of convergence with the iconic television series Gruntovčani. Finally, the paper emphasizes the importance of book-cover design in promoting a particular work of regional literature and its author. An effective and recognizable cover can play an important role in attracting readers while also contributing to the recognition of the author's work.

Literatura i izvori

BEKER, Miroslav: *Semiotika književnosti*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, 1991.,154.

BITI, Marina, MAROT KIŠ, Danijela: *Poetika uma: osvajanje, propitivanje i spašavanje značenja,* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2008., 223.

BRISKI UZELAC, Sonja: *Mit o nevinom oku i moć reprezentacije pogleda u kulturi. Ars Adriatica,* 2015., 203–210., Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=220372 (20. 1. 2020.).

DETONI DUJMIĆ, Dunja: *Fran Galović*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Zagreb, 1988., 26–27.

DUECHTING, Hajo: *Vasilij Kandinski: 1866 – 1944: revolucija slikarstva*. Zagreb: V.B.Z., 2003., 17.

FRANJO, Katarina: *Trnski, Mađer i Rašan: razmišljanja, razgovori i rasprave*. Koprivnica: Vošicki, 2018., 66.

GOODMAN, Nelson: *Jezici umjetnosti: pristup teoriji simbola*. Zagreb: Kruzak, 2002., 9.

GREGUR, Marko: *Mogla bi se zvati Leda*. Zagreb: Hena com, 2018., 178; 183.

HEGEDUŠIĆ, Krsto: *Podravski motivi*. Zagreb: Minerva naklada knjižara, 1933.

JELUŠIĆ, Božica: *Znak na zemlji: podravsko slikarstvo i kiparstvo*. Koprivnica: Podraviana; Biblioteka Lora, 1996.

JENKS, Chris: *Vizualna kultura*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko društvo, 2002.

JOZIĆ, Ivana: *Semiotički aspekti u analizi reklamnih poruka za automobile. //* Jezikoslovlje, Vol. 14 No. 1, 2013., 176. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/103363 (20. 1. 2020.).

KELEMEN, Boris: *Naivno slikarstvo Jugoslavije*. Zagreb: Galerije grada Zagreba, 1969.

KOVAČ, Leonida: *Slika što ostaje. // Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, No. 37, 2013.

211–216. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/138256 (20. 1. 2020.).

MADJER, Blaž: *Časti i dobru zavičaja.* Zagreb: Tiskara *Kačić* Šibenik, 1937.

MILANJA, Cvjetko: *Hrvatsko pjesništvo 1930. – 1950.: novostvarnosna stilska paradigma.* Zagreb: Matica hrvatska, 2017., 17; 20; 22.

MITCHELL, W. J. T.: *Ikonologija: slika, tekst, ideologija.* Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2009., 50; 133–13.

NOVAK, Kristian: *Črna mati zemla.* Zagreb: Ocean More, 2017.

ORAIĆ TOLIĆ, Dubravka: *Citatnost u književnosti, umjetnosti i kulturi.* Ljevak: Zagreb, 2019., 94–95.

PAVIĆ, Ladislav: *Lacan: Imaginarna jedinstvenost subjekta nasuprot autentičnom Ja.* Zagreb: Školska knjiga, 2017., 112.

PERNJAK, Darko: *Sve Mirkove procesije*, Kalinovac: Udruga građana Stih, 2012., 161; 168.

PURGAR, Krešimir: *Što (više) nije slika? Ikonička razlika, imerzija i konička simultanost u doba kulture ekrana.* Zagreb: *Filozofska istraživanja,* 2014., 153–169. Dostupno na: *https://hrcak.srce.hr/file/234097* (20. 1. 2020.).

SACHS-HOMBACH, Klaus: *Znanost o slici: discipline, teme, metode.* Zagreb: Biblioteka Antibarbarus, 2006., 89.

STIPČEVIĆ, Aleksandar: *Povijest knjige.* Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985., 521.

ZJAKIĆ, Igor; MILKOVIĆ, Marin: *Psihologija boja.* Varaždin: Veleučilište u Varaždinu, 2010., 90–91.

ZVONAR, Ivan: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti u interpretaciji Jože Skoka*. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin,* No 18., 2007., 41–76. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/21937 (26. 11. 2019.).

TANHOFER, Nikola: *O boji.* Zagreb: Novi Liber. 2008.

TKALEC, Gordana. *Stilske osobitosti medijskoga jezika: medijski govor, pismo i vizualni jezik*. Koprivnica: Sveučilište Sjever, 2014., 120–121.

VINCE, Ratko; DEPOLO, Josip; ROGIĆ NEHAJEV, Ivan: *Čudo hrvatske naive.* Zagreb: Amalteja, Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 1996., 32.

https://library.foi.hr/lib/booksearch.php?B=20&upit=z%20mojih%20bregov&V=&E=&U=z%20mojih%20bregov&ScrollAction= (fotografije naslovnih korica zavičajnih publikacija preuzete su s mrežne stranice Knjižnice i čitaonice „Fran Galović", 20. 11. 2019.)

https://library.foi.hr/lib/index.php?b=20 (fotografije naslovnih korica zavičajnih publikacija preuzete su s mrežne stranice Knjižnice i čitaonice „Fran Galović", 20. 11. 2019.)

http://frangalovic.com/ (20. 11. 2019.)